

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre de 2016)

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

**MENORCA
TALAIÒTICA**

Candidata Patrimoni Mundial

MENORCA
RESERVA DE BIOSFERA

EDITA:

Consell Insular de Menorca
Secció d'Arqueologia del Col·legi
Oficial de Doctors i Llicenciats en
Filosofia i Lletres i en Ciències de
les Illes Balears

ISBN:

978-84-947-942-0-9

DIPÒSIT LEGAL

ME - 762/2017

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre del 2016

[Coordinació Monserrat Anglada Fontestad, Mateu Riera Rullan, Antonia Martínez Ortega

464 p. 21 x 21 cm. ISBN 978-84-947942-0-9

1. Arqueologia - Menorca - Congressos

902 (460.32)

SUMARI

LA NAVETA DES CALÓ DE BETLEM (ARTÀ): UNA NOVA ESTRUCTURA D'HABITACIÓ DE L'EDAT DEL BRONZE DE MALLORCA	15	RESULTATS PRELIMINARS DEL PROJECTE D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL JACIMENT DE SES TALAIES DE CAN JORDI (SANTANYÍ).....	95
Alejandro Valenzuela, Josep Antoni Alcover		Montserrat Anglada, Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Damià Ramis	
LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES). DADES PRELIMINARS DE LES INTERVENCIIONS 2013-2015.....	21	ES ROSSELLS: RESULTATS PRELIMINARS DEL PRIMER PROJECTE TRIENNAL.....	105
Lua Valenzuela, Beatriu Palomar, Nicolau Escanilla, Francisca Cardona i Llorenç Oliver		Francisco Bergues, Rafel Font, Alejandra Galmés, Celia González, Cristoph Rinne, Javier Rivas, Bartomeu Salvà, Paloma Salvador	
BOTONS AMB PERFORACIÓ EN “V” A LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES, MALLORCA).....	29	LES TASQUES ARQUEOLÒGIQUES D'AMICS DEL MUSEU DE MENORCA A L'ÀREA SUD-EST DE TORRE D'EN GALMÉS (ALAIOR-MENORCA).....	115
Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Lua Valenzuela		Martí Carbonell, Borja Corral, Francesc Isbert, Carmen Lara, Cecilia Ligeró, Ester Marcos, Joaquin Pons, Carlos de Salort	
ARQUITECTURA Y TERRITORIO DE LAS NAVETAS FUNERARIAS DE MENORCA.....	39	RESULTATS DE LES INTERVENCIIONS REALITZADES A LES HABITACIONS ADOSSADES AL TALAIOT QUADRAT DE S'HOSPITALET VELL, MANACOR.....	125
José Simón Gornés Hachero		Magdalena Salas Burguera, Damià Ramis Bernad	
ELS MATERIALS TALAIÒTICS DE LA COL·LECCIÓ VIVES ESCUDERO. LES EXCAVACIONS DE TIRANT I BINIDONAIRE.....	49	APLICACIONS DE SINTAXI ESPACIAL EN ESPAIS DOMÈSTICS BALEARIS EN EL MARC DEL PROJECTE MODULAR.....	133
Octavio Pons Machado		Octavio Torres Gomariz	
INDUSTRIA ÓSEA DE LA NECRÓPOLIS DE SON PELLISSER; EL “TAP” EN LA ARQUEOLOGÍA MALLORQUINA.....	57	RESULTATS PRELIMINARS DE LES EXCAVACIONS AL RECINTE DE TAULA DE SA CUDIA CREMADA	139
Mercedes Alvarez Jurado-Figueroa, Agustín Fernández Martínez		Montserrat Anglada, Cristina Bravo, Irene Riudavets	
ELS ENTERRAMENTS EN CALÇ DE SA COVA DE NA PRIOR (BARRANC DE BINIGAUS, MENORCA).....	65	UN INTENTO DE ANALIZAR LA DISTRIBUCIÓN ESPACIAL DE LOS ARTEFACTOS EN LAS TAULAS DE MENORCA.....	147
Mark Van Strydonck, Guy De Mulder, Montserrat Anglada, Laurent Fontaine		Guy De Mulder, Ann-Sophie De Witte	
XARXES VISUALS I CONNECTIVITAT DURANT L'EDAT DEL FERRO A MALLORCA. EL CAS DE LA PENÍNSULA DE CALVIÀ.....	75	MENORCA ENTRE CARTAGO Y ROMA: AVANCE DE LA EXCAVACIÓN DEL PROYECTO MODULAR EN EL POBLADO TALAYÓTICO DE SON CATLAR (CIUTADELLA).....	153
Alejandra Galmés Alba, Manuel Calvo Trias (Universitat de les Illes Balears)		Fernando Prados, Helena Jiménez, María José León, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, José J. Martínez	
ESTRUCTURES INÈDITES AL SECTOR NORD DE LA NECRÓPOLIS DE SON REAL, SOLUCIONS DE PRESERVACIÓ DEL CONJUNT MONUMENTAL I AMENACES	85		
Jordi Hernández-Gasch, Bernat Burgaya Martínez, Francisca Cardona Lopez, Margalida Munar Grimalt			

CONTEXTOS CERÀMICS EN TORRELLAFUDA (CIUTADELLA, MENORCA). ANÀLISIS DE MATERIAL DE SUPERFÍCIE.....	161	ENTERRAMIENTOS ALREDEDOR DE LA BASÍLICA DE SANISERA (MENORCA). ESTUDIO ANTROPOLÓGICO Y DE LOS RITUALES FUNERARIOS.....	241
Helena Jiménez, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, Fernando Prados, José J. Martínez		Llorenç Alapont, Lisa Monetti	
AVANCE EN LA INVESTIGACIÓN DEL MUNDO FUNERARIO POSTALAYÓTICO MENORQUÍN EN EL MARCO DEL PROYECTO MODULAR: HIPOGEOS Y PROBLEMÁTICA DE ESTUDIO.....	173	APORTACIÓ A LA CRONOLOGIA DE LA POSSIBLE ESGLÉSIA O INSTAL·LACIÓ MONACAL ANTIGA DE L'ILLA D'EN COLOM, MAÓ.....	251
Sonia Carbonell Pastor		Joan C. De Nicolás Mascaró	
ENTERRAMENTS EN CISTA VORA LA MAR A SALAIRÓ, ES MERCADAL, UNA NOVA TIPOLOGIA DE JACIMENTS FUNERARIS DEL TALAÏÒTIC FINAL DE MENORCA.....	179	LA MAQBARA DE YABISA A TRAVÉS DE LA EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA EN EL SOLAR DEL ANTIGUO EDIFICIO DE LOS SINDICATOS: CALLE BARTOMEU VICENTE RAMON, 33....	261
Joan C. De Nicolás Mascaró, Miquel A. Pons Carreras		Glenda Graziani, Juan José Marí Casanova, Almudena García-Rubio	
ELS NESÒNIMS D'EIVISSA A L' <i>ITINERARIUM MARITIMUM: INSULA DIANA LESBOS EBUSOS</i> (WESS. 510, 4).....	189	TAFONOMÍA FUNERARIA DE LA MAQBARA DE YABISA.....	269
Bartomeu Obrador Cursach		Almudena García-Rubio, Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani.	
NUEVOS APUNTES SOBRE EPIGRAFÍA ANFÓRICA HISPÁNICA Y AFRICANA DE LA MENORCA ROMANA.....	195	L'ALQUERIA ISLÀMICA DE CAS SELLERÀS (ES MONESTIR, LA MOLA, FORMENTERA). LES DADES D'UNA ACTUACIÓ PREVENTIVA.....	275
Piero Berni Millet, Joan C. De Nicolás Mascaró, Élise Marliere, Josep Torres Costa		Ricard Marlasca Martín, María José Escandell Torres, Josep M ^o López Gari	
LA IMPORTACIÓN DE ÁNFORAS EN EL YACIMIENTO DE SON FERRANDELL OLEZA.....	207	PRIMERES DADES SOBRE LA CERÀMICA ANDALUSINA DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA)....	285
Guy De Mulder		Alejandro Ramos Benito	
<i>SES LLUMETES</i> : EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA SUBACUÁTICA DE UNA NAVE ROMANA DEL S. I D.C. EN LA PLAYA DE PORTO CRISTO.....	217	ESTUDI TIPOLÒGIC I ARQUEOMÈTRIC D'UNA SAFA SINGULAR RECUPERADA A LA TORRE III DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA).....	293
Sebastià Munar, Carlos de Juan, Albert Martín, Javier Rodríguez		Alejandro Ramos Benito, Daniel Albero Santacreu, José C. Carvajal López	
ESTUDI DELS MATERIALS CERÀMICS D'ÈPOCA ANTIGA TROBATS A PORTOCRISTO (MANACOR – MALLORCA), DURANT LA CAMPANYA DE PROSPECCIONS I SONDEJOS SUBAQUÀTICS DE 2012.....	225	ANÀLISI PETROLÒGICA PRELIMINAR DE LA CERÀMICA ISLÀMICA DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ, MALLORCA).....	301
Mateu Riera Rullan, Sebastià Munar Llabrés, Albert Martín Menéndez		Daniel Albero Santacreu, Guillem Mateu Vicens, José Cristóbal Carvajal López	
REINTERPRETACIÓN DEL EDIFICIO 11 DE SANISERA (SANITJA, MENORCA). ¿ES UNA BASÍLICA?.....	237	LA REHABILITACIÓ DEL CONVENT DE SANT DIEGO O PATI DE SA LLUNA (ALAIOR, MENORCA): UN LLARG PROCÉS DE RECUPERACIÓ DE PATRIMONI HISTÒRIC.....	311
José Miguel Rosselló Esteve		Antoni Ferrer, Joana M. Gual, Martí Carbonell, Rafel Mus, Bernardí Seguí	

REIVINDICACIÓN DE LOS ANTIGUOS GRABADOS DE LOS HIPOGEOS PREHISTORICOS DE MENORCA (II): LOS GRABADOS NÁUTICOS Y LOS “SAGRADOS”.....	319	LA REDESCOBERTA DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DEL MUNICIPI DE MURO (MALLORCA): RECERCA, RESTAURACIÓ I DIFUSIÓ SOCIAL DE L'ASSENTAMENT DE L'EDAT DEL FERRO DE SON SERRA.....	401
Joan C. De Nicolás Mascaró, Vicente Ibáñez Orts, Pere Arnau Fernández, Mónica Zubillaga		Margalida Rivas Llompart, Jordi Hernández-Gasch, Antoni Puig Palerm, Bernat Burgaya Martínez, Margalida Munar Grimalt	
LA COL·LECCIÓ ULLDEMOLINS D'OBJECTES ARQUEOLÒGICS DE SA CUDIA CREMADA, MAÓ, UNA O MÉS NECRÒPOLIS AL JACIMENT?	329	COVES FORN? NOVES REFLEXIONS ENTORN AL RITU DE LA CALÇA A MALLORCA.....	411
Joan C. De Nicolás Mascaró		Jaume Deyà Miró	
L'ABOCADOR ROMÀ I MEDIEVAL DE SA MURADETA-ES PLA DE SANT JOAN, INDICADOR DE LA VIDA DOMÈSTICA DE IAMO, CIUTADELLA, PART I: L'ÈPOCA ROMANA I VÀNDALA (SEGLES I-VI).....	339	DESENVOLUPAMENTS DEL LLENGUATGE LÚDIC EN LA DIDÀCTICA DELS PROCESSOS CULTURALS: EL CAS DE LA PREHISTÒRIA RECENT A LES ILLES BALEARS.....	421
Joan C. De Nicolás Mascaró		Maite Noguera Tugores	
RESULTADOS PRELIMINARES DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA PARA LA AMPLIACIÓN DE LA CARRETERA C733 EIVISSA-SANT JOAN.....	351	LA RUTA ARQUEOLÓGICA SENCELLES-COSTITX. UN EXEMPLE DE COL·LABORACIÓ INTERMUNICIPAL PER A LA RECERCA I LA SOCIALITZACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC.....	425
Jesús Martín Alonso, María Lourdes López Martínez		Francisca Cardona, Marc Ferré, Sebastià Munar, Beatriz Palomar, Lua Valenzuela	
INTERVENCIONES ARQUEOLÓGICAS EN LA FORTIFICACIÓN RENACENTISTA DE DALT VILA (EIVISSA).....	359	NOVES TASQUES DE CONSOLIDACIÓ I RESTAURACIÓ AL POBLAT DE CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA, ILLES BALEARS). LES CAMPANYES DE 2015-2016.....	433
Anna Artina		Margalida Munar, Bernat Burgaya, Edgard Camarós, Marian Cueto, Luis Teira, Pau Sureda	
DE LA PREHISTÒRIA A LA HISTÒRIA: CANVI I CONTINUÏTAT EN ELS HÀBITS ALIMENTARIS DELS HABITANTS DE LES ILLES BALEARS A PARTIR DELS ESTUDIS DE ¹⁴ C I ISÒTOPS ESTABLES ($\Delta^{13}C$ I $\Delta^{15}N$).....	369	LA CARTA ARQUEOLÒGICA SUBACUÀTICA DE FORMENTERA (2015-2019).....	441
Mark Van Strydonck, Mathieu Boudin, Damià Ramis		Enrique Aragón, Sebastià Munar, Javier Rodríguez	
PROYECTO D'ACTUACIÓ ARQUEOLÒGICA DE LA COVA DEL MOLÍ D'EN GASPAR DE SES CASES NOVES DE SINEU: CAMPANYA DE 2015. APROXIMACIÓN A LA ESTRUCTURA DEL POBLAMIENTO DE ÈPOCA ROMANA, TARDOANTIGUA Y MEDIEVAL ISLÁMICA DEL TÉRMINO MUNICIPAL DE SINEU (MALLORCA). APUNTES METODOLÓGICOS.....	379	EL DERELICTE DE CALA SANTANYÍ. PRIMERS RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA SUBAQUÀTICA DE JULIOL 2015.....	449
Julio M. Román Punzón, María José Rivas Antequera, Bartomeu Vallori Márquez, Mateu Riera Rullan		Enric Colom Mendoza, Aurora Rivera Hernández, Andrea Torres Ferrer	
ESTAT ACTUAL DE LA RECERCA SOBRE MOLES I MOLERES DE L'ILLA DE MALLORCA	389	ELS PLANS DE GESTIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC A LES ILLES BALEARS.....	457
Joaquim Sánchez Navarro		M. Cristina Rita	

RESULTATS PRELIMINARS DE LES INTERVENCIIONS REALITZADES ALES HABITACIONS ADOSSADES AL TALAIOT QUADRAT DE S'HOSPITALET VELL, MANACOR

Magdalena Salas
Damià Ramis

INTRODUCCIÓ

El jaciment de s'Hospitalet Vell es troba a la zona sud del terme de Manacor, prop de la costa en direcció a Cales de Mallorca. Està situat al polígon 21, parcel·la 121, del terme de Manacor i també està inclòs en el catàleg de centres d'interès cultural d'aquest terme, amb el número d'inventari AJ-140. És propietat municipal, la qual cosa n'ha motivat l'estudi i el deure de conservació per part de l'Administració, tal com indica la Llei de patrimoni històric de les Illes Balears (Llei 12/1998, de 21 de desembre). Es tracta d'un jaciment amb múltiples fases que abracen des de l'edat del bronze (Pons, 1999; Ramis i Salas, 2014) fins a l'època islàmica (Riera i Rosselló-Bordoy, 1995). Des de l'any 2002 el Museu d'Història de Manacor i l'Ajuntament de Manacor hi desenvolupen de manera ininterrompuda campanyes anuals de recerca, conservació i difusió del jaciment. En aquest treball es presenten els primers resultats del Projecte d'excavació, consolidació i difusió del recinte adossat al talaiot quadrat de s'Hospitalet Vell (Manacor), executat entre els anys 2011 i 2015.

L'anomenat recinte adossat és un edifici de tendència quadrangular situat al sud del talaiot quadrat, al qual es recolza (*Fig. 1*). El seu mur perimetral és de caràcter ciclopi, amb un parament exterior format per grans ortostats molt ben encaixats i situats sobre un sòcol. Els paraments interiors estan bastits a base de fileres de blocs calcaris de mida més modesta. Presenta dos portals d'entrada. El principal, situat al cantó est, connecta a través d'un corredor enllosat amb un gran pati, que és el que articula l'espai interior. L'altre portal, situat al costat sud-oest, està en mal estat, igual que tot l'angle oest de l'edifici, molt malmès pel mur de pedra seca que fa de límit de la propietat. L'espai interior està format per una sèrie d'habitacions i estances de mida i forma diversa. Totes obren accés, directament o indirectament, al pati abans esmentat.

Aproximadament la meitat septentrional del recinte adossat va ser excavat als anys setanta per un equip vinculat al Museu de Mallorca. Els resultats d'aquesta intervenció feren plantejar que es podria tractar d'una sala hipòstila, posteriorment recondicionada i compartimentada (Rosselló-Bordoy, 1983). Entre els escassos materials recuperats s'esmenten diversos molins de vaivé, una base cònica de molí de rotació i fragments d'àmfora púnica. L'evidència apuntava cap a un abandonament de caràcter pacífic de l'edifici. A més, a l'estança on va aparèixer una columna central monolítica (aquí anomenada habitació D) es va documentar un nivell de reocupació d'època islàmica (Rosselló-Bordoy, 1983, 36).

DESCRIPCIÓ I DINÀMICA ESTRATIGRÀFICA DELS DIFERENTS ÀMBITS

Pati

Durant la primera campanya, després de la neteja, es va espedregar tot el sector per alliberar l'espai de l'enderroc dels murs que hi havia a l'interior de les diferents habitacions. En alguns llocs aquest enderroc (UE31) arribava a més d'un metre i mig de potència. Aquesta capa superficial corresponia a una acumulació de grans blocs de pedra calcària amb molt poc sediment entre si, que es va interpretar com un nivell d'enderroc dels murs de l'edifici.

A més, però, la UE 31 presentava la seva màxima potència a una franja situada al límit de les habitacions excavades pel Museu de Mallorca durant els anys setanta. Això va fer pensar que una part d'aquesta unitat estratigràfica en realitat correspon a blocs que foren retirats durant aquelles excavacions i redipositats sobre el sector en el qual ara s'ha començat a treballar.

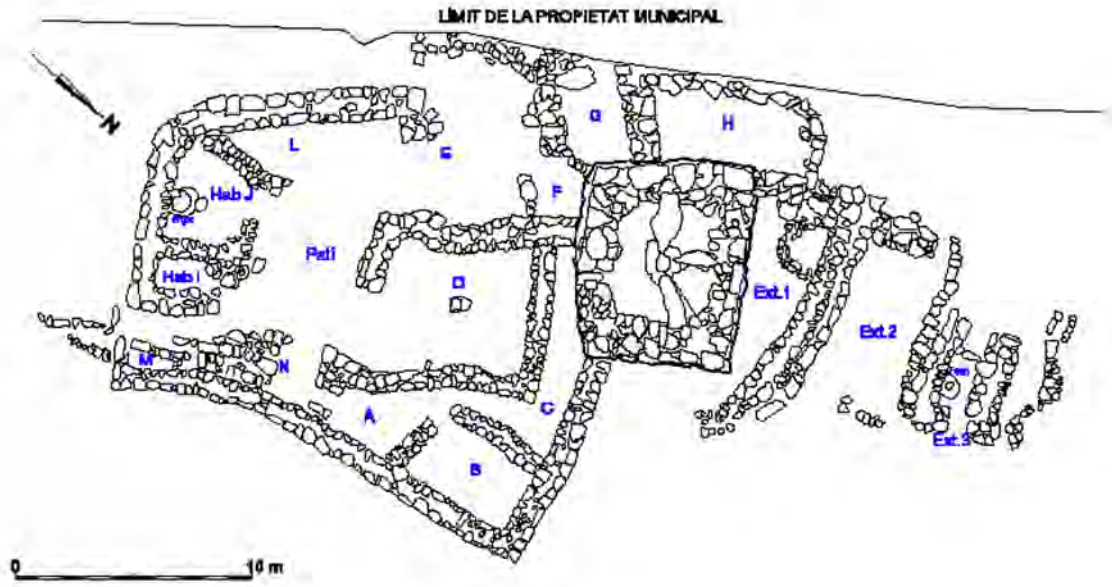

Figura 1. Planta de les habitacions adossades al talaiot quadrat.

El segon nivell estratigràfic (UE 32) es va interpretar que correspondria a un episodi anterior d'enderroc dels murs de l'edifici. Es caracteritzava per la presència abundant de blocs de pedra calcària que, en aquest cas, presentaven una mida mitjana sensiblement inferior als del nivell superficial. A més, aquests blocs estaven intercalats dins una matriu sedimentària de textura argilosa amb coloració ataronjada o vermellosa.

Per sota la UE 32 encara es va definir una tercera capa d'enderroc (UE 33) format per un sediment marró fosc amb presència de pedres petites i mitjanes, on ja gairebé no apareixien blocs de mida gran. A alguna de les zones excavades, sota la UE 33 ja apareixia la roca mare.

En canvi, a altres àrees es va definir un nou nivell estratigràfic (UE 34) format per un sediment de gra molt fi, de coloració gris clara i fins i tot groguenca en alguns punts, amb una escassa presència de pedres i amb bossades de cendres. Directament sobre aquesta UE s'han documentat també fragments molt grans de fusta carbonitzada. Aquests fragments són branques en estat natural cremades pel foc.

Per sota de la UE 34 va sortir un sediment argilós molt fi i depurat (UE40). Era molt net i estava en contacte amb la roca natural desfeta. Tenia molt poc material associat i el carbó que s'ha localitzat prové de la interfàcies amb la UE 34. Sembla un nivell per regularitzar la roca i trepitjar el nivell de circulació d'aquesta zona. Dins aquest mateix nivell apareixen en alguns indrets bossades de cendres que estarien associades en aquest nivell d'incendi.

Durant el procés d'excavació de la UE 34 del pati per la zona del sector de la façana de l'habitació I es va documentar tot un enderroc que forma part del tapiat que amortitza aquesta habitació i que encara conforma la UE 32 i 33. Durant l'excavació d'aquest sector exterior de la façana I es localitzaren un morter quadrangular de pedra i una pica ovalada de pedra que contenien a l'interior gran quantitat de material ceràmic indígena i d'importació molt rodat (*Fig. 2*). Tot formava part de l'enderroc i això demostra que aquestes piques van ser amortitzades juntament amb el cegat del portal de l'habitació I. En aquesta mateixa zona van aparèixer dues peces ceràmiques totalment esclafades per l'enderroc; una d'aquestes s'ha pogut reconstruir (*Fig. 3*); es tracta d'un vas característic del

final del talaiòtic que, com ja veurem, quadra amb la cronologia que aporta el material d'importació. A hores d'ara, estem en espera del resultat de residus orgànics de l'interior d'aquest vas.

L'excavació del pati també va proporcionar altres instruments lítics de gran interès per a la interpretació de l'ús d'aquest espai. Així, a les immediacions de la pica i el morter es va localitzar un gran bloc falcat i de superfície plana que molt probablement hauria estat utilitzat com a superfície de treball. A més, es van trobar diversos molins, tant de vaivé com de rotació, alguns de complets i altres en estat fragmentari.

Figura 2. Vista del pati des de l'est, on s'aprecien el morter, la pica i la pedra plana falcada, situades davant la façana de l'habitació I.

Banqueta o plataforma del pati

Es tracta d'una plataforma de lloses planes (UE 64 i 66) amb pedres mitjanes col·locades amb la intencionalitat d'obtenir una superfície plana. Estan travades amb la UE 40 i estan falcades directament sobre la roca. Encara que aparentment sembla feta en diferents moments, totes les lloses estan travades amb la UE 40 i assentades directament sobre la roca. Algunes de les pedres que conformen aquesta estructura semblen reutilitzades d'altres construccions, un fet bastant típic en aquesta cronologia i que ja apareix a altres indrets del jaciment.

ment, com l'exterior 2 del talaiot. Només a la zona en contacte amb el corredor hi ha tres lloses planes molt desgastades (una d'aquestes, un brancal amortitzat d'una altra habitació) que estan assentades damunt l'empedrat UE 63 i s'adossa a la UE 62, el mur de separació entre el corredor i l'habitació M. Per tant, seria un fragment de la banqueta posterior a la segona fase del corredor i a l'habitació M.

Figura 3. Vas localitzat a l'exterior de la façana de l'habitació I.

Figura 4. Imatge de l'escala amortitzada que formaria part de la banqueta o plataforma del pati.

La restauració d'aquest element va permetre identificar que havia estat construït adossat i possiblement amortitzant, una escala que es trobava parcialment encastada al mur oriental de l'edifici (Fig. 4). A més, es va poder corroborar que el rebllit d'aquesta plataforma de funció desconeguda incloïa utensilis lítics reaprofitats. Així es va identificar un gran morter cilíndric que probablement es va trencar durant el procés d'elaboració, que es va deixar *in situ*, i un fragment de pica que es va recuperar i substituir per un altre bloc de mida semblant.

Portal SW

A les immediacions del marge que suposa el límit de la tanca, es va excavar la zona del portal SW del recinte adossat. Això va permetre identificar que el suposat corredor d'accés no era tal, ja que els dos blocs que el definien es trobaven en realitat sobre un nivell d'enderroc. D'aquesta manera, l'únic accés en aquest recinte és a través del portal on hi ha el corredor enllosat.

Habitació I

Aquesta habitació presenta la particularitat que els seus murs interns presenten aproximació de filades, la qual cosa apunta a un sistema de sostre similar a les barraques de roter. De fet, el nivell d'enderroc (UE 44 equivalent a la UE 32 del pati) va tenir molta potència i a la part de l'entrada es va trobar una gran llosa fragmentada en tres parts que probablement formava part de la llinda del portal.

En aquest nivell el material associat va ser nul. Per sota dels nivells d'enderroc vam trobar un nivell d'ús molt desgastat (UE50-52), format per un nivell taronja amb algunes taques cenyroses, molt compacte i depurat que en un dels marges tenia una sèrie de lloses planes que reomplien un buit de la roca mare. Aquest nivell tenia associat més fauna que ceràmica, la darrera amb un estat molt fragmentari. Com a dada interessant hem notat que aquesta habitació és la més antiga d'aquest sector, ja que el parament mural que tanca tot el recinte s'adossa al parament extern d'estructures que corresponen a diferents moments cronològics, la qual cosa no significa que sigui un lapsus de temps llarg.

Habitació J

En aquesta habitació també es van enretirar els diferents nivells d'enderroc UE 31 i UE 32, on aparegué material ceràmic d'importació que, juntament amb el del pati, ha permès datar aquest moment. Per sota de la UE 32, aparegué un nivell de terra marró molt obscura que presentava concentracions de ceràmica i alguns carbons. Com aquest sector no estava en contacte amb la UE 33 del pati, se li va donar una unitat nova: UE 35. Una vegada enretirada la UE 35, es van diferenciar unitats estratigràfiques (UE 36, 37, 38 i 49) dins l'habitació, que es van documentar a una mateixa cota. El sediment es caracteritza per ser molt depurat i tenir un color groc, a les zones properes a les parets interiors apareix molt net i cap al centre de l'habitació, amb pedres petites o argila cuita. Enmig de l'habitació es conservava un tambor de columna amb un nivell de preparació que quan es va excavar estava cobrint la boca d'un sitjot (*Fig. 5*).

Figura 5. Vista de l'habitació J, amb el sitjot, una vegada restaurada.

A l'interior es va localitzar la llosa de tancament fragmentada en tres parts i per sota es van diferenciar dos nivells: un de color taronja amb molt de fang cuit compactat, que hem interpretat com a referit del sitjot (UE 57), i un altre de més grisós amb alguna taca de fang (UE 58) que apareix al fons i que gairebé no presenta material. Aquest sitjot tenia associat

com a estructura solidària, a un dels costats, un nivell de pedra plana (UE 53) que estava reomplint un rebaix de la roca natural a la part posterior de l'habitació J. De fet, quan es va desmuntar provisionalment l'empedrat que feia de paviment per consolidar-lo, es va trobar a sota un nivell de preparació que directament s'havia construït sobre roca mare. Això va permetre reconèixer el procés d'elaboració de la sitja de l'habitació J. Així, inicialment es va fer el retall de la sitja a la roca mare, aprofitant un clot d'escassa fondària ja existent. Després es va recreïxer aquest clot natural amb un muret de parament simple de tendència circular que arriba a tenir tres filades

Corredor (àmbit K)

A l'entrada del recinte, sota l'enderroc, van aparèixer dos nivells de lloses que formaven el paviment del corredor. El primer (UE 54) estava format per grans lloses més bastes i mal treballades que semblaven travades amb la UE 34. Aquest enllosat per sota tenien pedra petita com si fos un nivell de preparació. Per sota d'aquest, va aparèixer un altre enllosat (UE 63) de grans lloses de pedra plana molt ben tallades i encaixades travades amb la UE 40. Tot fa pensar que la UE 54 és una reparació o modificació de la UE 63, amb un curt període de temps dins del segle II a. de la n. e. Els dos empedrats es van documentar i calcar i es va decidir deixar l'empedrat original (UE 63).

Habitació M

Al costat del corredor va aparèixer una petita habitació que tenia com a característica un petit nínxol o rebostet al parament intern (UE 46) del mur perimetral del recinte. Per sota l'enderroc vam identificar un nivell (UE 68) que era igual que la UE 40, però com no estaven en contacte li vam donar una nova numeració. Per sota es va documentar un empedrat de petites lloses planes de mida mitjana. En aquesta habitació el material va ser gairebé inexistent.

CERÀMICA

L'estudi preliminar de la ceràmica d'importació permet observar la presència de dos grups de materials des d'un punt de vista cronològic (Hernández-Gasch, 2014). El primer grup engloba les UE 31, 32, 33, 34 i 35; la formació de les quals es

pot datar amb molta precisió en una sola dècada, la que transcorre entre el 130 i el 120 a. de la n. e. Aquests estrats han estat interpretats com a enderrocs (UE 31, 32, 33 i 35) i com a un nivell d'incendi (UE 34) que marcaria l'abandonament de l'edifici i l'inici de la formació de l'enderroc. L'existència d'àmfora itàlica del tipus Dressel 1A i de possibles imitacions de la Hispània Ulterior situen l'inici de la formació de l'estrat amb posterioritat al començament de la producció d'aquestes àmfores al voltant del 135 a. de la n. e. Atenent que encara podrien haver tardat un poc a arribar i a amortitzar-se, el podríem perfectament situar a partir del 130 a. de la n. e. Això pel que fa a la part superior de la forqueta proposada, pel que fa a la banda inferior, l'absència o gairebé absència d'àmfora ebusitana del tipus 8.1.3.3. indica una cronologia més propera al 120 a. de la n. e. que al 110 a. de la n. e. (Hernández-Gasch, 2014).

El segon grup inclou les UE 39, 40 i 41, la formació de les quals es pot datar amb anterioritat a l'enderroc, en algun moment entre el 180 i el 130 a. de la n. e. Aquests estrats contenen pedres que reomplen la roca de base i no s'hi observen carbons, per la qual cosa podria tractar-se de nivells constructius. Tanmateix, la proximitat cronològica amb la destrucció i l'abandonament de l'edifici fa que hàgim de ser cautelosos quant a aquesta interpretació. En cas que tingués un sentit estructural podria tractar-se d'una reforma, però també podria tractar-se de nivells d'ús previs a la destrucció de l'estructura o, fins i tot en algun cas (UE 39), de l'enderroc. L'escassetat de formes i produccions contingudes en aquestes unitats estratigràfiques també limita la interpretació cronològica. Especialment problemàtic és el cas de la UE 39, que conté àmfora ebusitana del tipus 8.1.3.1 (PE17) —datada entre el 240/220 i el 190 a. de la n. e. (Ramon, 1995)—, i en canvi no té cap forma dels tipus de segle II a. de la n. e. La presència de la forma Lamboglia 31, de la producció mitjana de Campaniana A (180-100 a. de la n. e.), assegura una formació del nivell ja al segle II i, en concret, a partir del 180 a. de la n. e. A les UE 40 i 41 la presència d'àmfora ebusitana del tipus 8.1.3.2., que inicia la seva producció vers el 190, d'àmfora grecoitàlica (250-150/100 a. de la n. e.) i de la forma Lamboglia 27 a-b, de la producció mitjana de Campaniana A, ens torna a situar en una forca que té per la banda alta una fita al 180 a. de la n. e. En

canvi, per la banda baixa hem de tenir en compte l'absència de les àmfores itàliques o provincials de la Dressel 1 A, que cal datar a partir del 140-130 a. de la n. e.

Pel que fa a l'anàlisi de la ceràmica indígena, s'observa com la major part del material apareix a les unitats estratigràfiques 32, 33 i 35, que són les de la fase d'enderroc, i la UE 34, que correspon al nivell d'incendi. Els fragments diagnòstics procedents d'aquests contextos permeten establir un nombre mínim d'individus de 30 olles, 35 vasos, 15 vasos troncocònics, cinc vasets, tres copes, tres vasos hemisfèrics, tres geres, dos bols ovoïdes, un morter, una tassa, una formatgera i un plat.

El repertori de ceràmica indígena procedent dels contextos formats per les unitats estratigràfiques 39, 40 i 41 (amb una cronologia d'entre *ca.* 180 i 130 a. de la n. e.) inclou restes de set vasos, tres vasos troncocònics, tres olles, una olleta i una copa.

Pel que fa a les habitacions, només I, J i K es poden considerar vertaderes habitacions amb espais tancats, totes de caràcter molt reduït. Al nivell d'ús de l'habitació I (UE 51) van aparèixer en posició primària formes pertanyents a dos vasos, dos vasos troncocònics i una olla. A l'habitació K, que es pot interpretar com un rebostet amb un petit nínxol, només hi va aparèixer una olleta a la capa de regularització del sòl (UE 40).

Així doncs, de l'estudi del material indígena es comprova que tant als nivells d'enderroc com als nivells previs i els nivells d'ús documentats predominen els vasos i les olles; és a dir, materials més relacionats amb la cuina i l'emmagatzematge. També crida l'atenció l'escassa quantitat de material sencer, però no és d'estranyar si pensam que en aquest espai tots els indicis apunten que primer es va abandonar i després es va incendiar.

DADES FAUNÍSTIQUES I POL·LÍNiques

El conjunt faunístic del recinte adossat (Ramis, 2016) està format per poc més de 4.000 restes òssies, un 35% de les quals han pogut ser identificades, almenys a l'àmbit de família. Entre les restes determinades, un 95% correspon a les espècies domèstiques tradicionals (76% de cabra i ovella, 17%

de boví i 7% de porc, a partir del nombre de restes). La cabra domina sobre l'ovella amb una relació de 70% a 30%. L'altre 5% de les restes de vertebrats documenta la presència marginal d'altres dues espècies ramaderes: el cavall o ase i el gall, i de diversos animals silvestres. Entre aquests darrers, el més abundant és el conill. També s'han identificat dues restes de cérvol i dues més de peix. A més, hi ha 29 restes d'ocells silvestres, entre els quals s'han pogut determinar el colom o tudó, el virot o baldritxa i el corb marí. Finalment el conjunt faunístic inclou una part de restes malacològiques, formada per 254 exemplars terrestres i 113 marins. Els terrestres no semblen ser producte d'aportació antròpica al jaciment, encara que s'ha de destacar la presència de set exemplars de bover, un caragol introduït a l'illa i del qual no se'n tenien cites tan antigues. Els mol·luscs marins estan dominats de manera molt clara per la pegellida i la pada.

L'estudi arqueopolínic (Servera i Curras, 2016) planteja que la vegetació dominant a l'entorn del jaciment durant el segle II a. de la n. e. estaria formada per una màquia d'ullastrar acompanyada d'altres taxons típicament mediterranis com són les estepes i el llentiscle.

Les mostres analitzades procedents de l'interior del sitjot recullen la presència de grans de pol·len de cereals que suggereixen la proximitat de camps de conreu o activitats de processat al pati. La majoria de cereals tenen una molt baixa dispersió pol·línica. Per tant, la seva presència en jaciments arqueològics se sol relacionar amb usos agrícoles, bé sigui sembra en l'entorn proper com activitats de molta. Tot i això, no cal oblidar que la palla també pot contenir pol·len de cereals.

D'altra banda, els microfòssils no pol·línics indiquen la presència de fusta en descomposició i d'excrements d'herbívors. A més, la presència notable d'espores de fongs copròfils indicarien la presència d'excrements animals al pati.

CONSIDERACIONS FINALS

Aquest projecte quinquennal ha permès confirmar la presència d'un pati que estructura el recinte d'habitacions de tot aquest sector, ja que totes les façanes s'obren cap a aquest pati. El límit de la suposada sala hipòstila definit per les antigues excavacions (Rosselló-Bordoy, 1983) no és en realitat la

façana de l'edifici, sinó una façana interior que s'obre al pati. Sembla que s'hi va produir un potent nivell d'incendi abans del 130-120 a. de la n. e., poc després de l'abandonament de tot aquest sector. El recinte adossat sembla que té un període de vida molt curt, que abasta gran part del segle II a. de la n. e., durant el qual pateix diferents remodelacions a certs indrets. De fet, l'escassetat de material fa pensar en un abandonament pacífic de l'indret abans de l'incendi, com ja va apuntar Rosselló-Bordoy (1983). Ni al pati ni a cap de les habitacions s'ha localitzat cap llar de foc ni braser, elements característics d'ambients domèstics.

El material ceràmic d'importació és de procedència itàlica, centremediterrània i eivissenca, la qual cosa entra dins la norma general dels poblats d'aquesta època. Tant en el material d'importació com en el material indígena destaca el percentatge majoritari de grans contenidors, la qual cosa fa pensar més en funcions d'emmagatzematge que d'ús domèstic.

L'estudi pol·línic mostra el predomini de l'ullastrar, acompanyat per un paisatge típicament mediterrani d'estepes i llentiscle. El fet que apareguin pòl·lens de cereals podria associar-se al processament *in situ*. L'aparició de fongs copròfils indicaria la presència d'excrements animals al pati.

Segons l'estudi faunístic que s'hi ha fet, predominen les espècies domèstiques tradicionals (cabra i ovella, bou i porc), encara que també apareixen rastres de cavall o ase i gall, espècies pròpies d'aquesta fase final de la prehistòria. Cal recalcar la presència de conill, colom i ocells silvestres.

La combinació de l'anàlisi ceràmica amb les dades pol·líniques i faunístiques del recinte adossat fa pensar que aquest edifici s'utilitzaria com un espai d'establació, de transformació alimentària i d'emmagatzematge, ja que no hi ha cap indicatiu que faci pensar en unitats domèstiques. Aquests resultats lliguen cronològicament amb els de l'excavació dels espais exteriors 1, 2 i 3, situats al costat oposat del talaiot quadrat (Salas i Ramis, 2015). Això reforça la idea d'un paisatge a començaments del primer mil·lenni abans de la nostra era, en què només hi hauria erigit el talaiot quadrat. No seria fins a finals del període talaiòtic —ja quan el talaiot hauria perdut la seva funció— que s'urbanitzarien els espais exteriors al seu voltant.

AGRAÏMENTS

El finançament per a l'execució del projecte d'intervenció al recinte adossat al talaiot de s'Hospitalet Vell ha correbut a càrrec de l'Ajuntament de Manacor i del Consell Insular de Mallorca, gràcies als quals s'ha disposat de la participació de les brigades municipal i de patrimoni, respectivament. També s'ha de manifestar l'agraïment al grup de col·laboradors que han participat de manera desinteressada en el projecte.

BIBLIOGRAFIA

HERNÁNDEZ-GASCH, J. 2014. Comentari cronològic a l'inventari de ceràmiques d'importació recuperades a les campanyes de S'Hospitalet durant els anys 2012 i 2013. Informe inèdit.

PONS, G. 1999. *Anàlisi espacial del poblament al Pre-talaiòtic final i al Talaiòtic I de Mallorca*, Palma.

RAMIS, D. 2016. Estudi faunístic del recinte adossat al talaiot quadrat de s'Hospitalet Vell. Informe inèdit.

RAMIS, D.; SALAS, M. 2014: "Chronology of the S'Hospitalet Vell naveta village: An example of Bronze Age settlement in the Balearic Islands". *Radiocarbon*, 56, 375-385.

RAMON, J. 1995: *Las ánforas fenicio-púnicas del Mediterráneo central y occidental*, Barcelona.

ROSSELLÓ-BORDOY, G. 1983: *El poblado prehistórico de Hospitalet Vell (Manacor)*, Palma.

RIERA, M.M.; ROSSELLÓ-BORDOY, G. 1995: "El nivell andalusí de la sala hipòstila del poblat talaiòtic d'Hospitalet", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 39, 289-292.

SALAS, M.; RAMIS, D. 2015: "Resultats preliminars de la intervenció a l'espai entorn del talaiot quadrat de S'Hospitalet Vell (Manacor, Mallorca)" Martínez, A.; Graziani, G. (coord.): *VI Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Formentera, 26, 27 i 28 de setembre de 2014)*, Consell Insular de Formentera, Sant Francesc Xavier, 53-61.

SERVERA, G.; CURRÀS, A. 2016: Estudi arqueopolínic del jaciment de s'Hospitalet Vell de Manacor. Informe inèdit.